

Naš zaslužnjeni svet.

»Koroške ne ljubi le oni, kdor je ne pozna.«
K. S.

Moji ljubi prijatelji! Vi ste Slovenci. Ali pa tudi veste, kje vse bivajo Slovenci, ali poznate lepo zemljo slovensko? Res, sramota bi bila, biti Slovenec, pa ne poznati in ne ljubiti lepe zemlje slovenske! Kos slovenske zemlje je tudi naš slovenski Korotan.

Prelepi slovenski Korotan je za marsikoga čuden svet. Čuden zato, ker ga ne pozna. Kar nam je tuje, neznano, temu se čudimo, se nam zdi čudno. Ali je slovenski Korotan tudi vam, mladi bralci in bralke »Vrtca«, čuden svet? Ko ga boste spoznali, ga boste vzljubili z gorko ljubeznijo in boste rekli: Naš slovenski Korotan je krasen svet, je diven svet!

Da, naš slovenski Korotan je krasen svet! Silne gore kipijo proti nebu, pod njimi se raztezajo lepe doline z bistrimi potoki in mogočnimi rekami, doline se širijo v rodovitne ravnine in polja, iznad raynin pa se dvigujejo bela mesta Celovec, Beljak, Velikovec, Št. Vid... Med hribi in gorami se lesketa nebroj jezer in jezerc — vseh je na Koroškem nad dvesto — vse to je združeno v tako skladno celoto, da se človek kar ne more načuditi tej naravni krasoti.

Gospod pisatelj Ksaver Meško, ki je bil skoro dvajset let župnik na Koroškem, piše o Koroški: »Duh mi plove, vse misli hite čez slikovito gorenjsko stran, tja v drugo mojo domovino, ljubljeno, da ne more biti bolj ljubljena prava mati. Res, ni me rodila ona, a krov mi je dala in kruh, vzroka dovolj za toplo, hvaležno ljubezen. In krasna je tako, tako vsa čudovita s svojimi resnimi, skoraj grozečimi gorami in s svojimi sanjaviimi, melanholičnimi jezeri, da jo srce mora ljubiti in oboževati.«

Naj splove tudi vaš duh, naj pohitijo tudi vaše misli, mladi čitatelji »Vrtca«, gor na Koroško: napravimo v duhu izlet v naš staroslavni Korotan! Ogledali si bomo Korotan, kakršen je bil nekdanj, in kakršen je sedaj, in pripovedovali si bomo lepe koroške pravljice.

1. Koroška pred prihodom Slovencev.

Že nad trinajst stoletij živijo Slovenci na Koroškem. Koncem 6. stoletja po Kristusovem rojstvu so zasedli celo Koroško in se razlili še daleč preko njenih mej tja na Tirolsko, Solnograško, Srednje in Zgornje Štajersko, Spodnje in Gornje Avstrijsko. Šele, odkar so prišli kakih dvesto let po svojem prihodu v sedanje alpske dežele korotanski Slovenci pod nadoblast nemških Bavarcev, so začeli prihajati Nemci na Koroško. Slovenci so bili skoro dvesto let prej na Koroškem nego Nemci, od druge

polovice osmega stoletja dalje pa so jih začeli Nemci izpodrivati in so jim odvzeli večji del dežele. Po zdaj nemški Koroški je vse polno slovenskih imen krajev, hribov in vodâ, in ta imena še zdaj pričajo, da so tod nekdanj živeli Slovenci. O ponemčeni Koroški poje lepa Gregorčičeva pesem:

Naš bil nekdanj je ves ta raj,
očetom našim domovina;
tuj narod tod se širi zdaj,
naš raj je tujcev zdaj lastnina.

Zatrt sedaj je tod naš glas,
in tuji krog zvene glasovi,
tuj trg in grad, tuj ves je kras,
oh, naši so samo — grobovi!

Pa poletimo v duhu daleč nazaj in pogledjmo, kako je bilo na Koroškem tedaj, ko še noben človek ni živel na zemlji.

V prastarih časih je bilo v naših krajih mnogo milejše podnebje, nego je danes. V rjavem premogu, ki ni nič drugega nego zogljeneli gozdovi, ki so rastle pred davnimi časi v naših krajih, se nahajajo ostanki rastlin, ki rastejo le v tropičnih, vročih krajih. Tedaj so rastle tudi na Koroškem tropične rastline, palme so zibale svoje krone v vetru, in med lavoriko in smokvijo so zelele mirte.

Pa postajalo je na zemlji mrzleje in mrzleje. Severna Evropa in visoke Alpe so se zavile v leden plašč, in v njegovem smrtonosnem objemu je zamrlo vse življenje. Nastala je ledena doba. Ledeniki (ledene reke) so se pomikali z gorâ v doline, in bil je čas, ko je bila skoro cela sedanja Koroška pokrita z ledom. Samo vrhovi najvišjih gorâ so kakor otoki moleli iz ledenega morja. Največji ledenik na Koroškem je bil dravski ledenik. Od obeh strani pobočij, mimo katerih je drčal ledenik, je padalo nanj kamenje in skalovje, nastale so na obeh straneh ledenika meline ali morene.

Marsikje še najdemo ostanke takih melin, ki jih je ledenik puščal za seboj, in iz njih moremo sklepati na višino ledenikovo. Najvišje ležeči ostanek dravskega ledenika je na Beljaški planini pri Beljaku, 1558 m visoko. V Srednji Koroški je morala znašati nadmorska višina ledenikova še vedno 1000 m. Ker leži Srednja Koroška 500 m nad morjem, je moral biti tukaj ledenik 500 m visok. Torej cela ogromna ledena gora, ki se je počasi premikala naprej, vsako leto povprečno za 100 m.

V okolici Pliberka se je pa ledenik tajal in izpreminjal v reko.

Ko je nastajala zopet toplejša doba, so se tudi ledeniki umikali vedno višje v gore in pokrajina je dobivala svoje sedanje lice. Kjer je teža ledene mase izorala pregloboke brazde in se topeča ni mogla odteči, ondoli so nastala lepa koroška jezera, ki so pa v prejšnjih časih bila mnogo večja.

Hitreje pa nego zunanja podoba zemlje so se izpreminjali njeni prebivalci. Ohranili so se še razni spomeniki, ki nam pričajo o njih. Čez velik del Južne in Srednje Evrope se je razprostiral pred davnimi stoletji narod Ilircev. Ilirce so izpodrinili bojevití Kelti ali Galci, ki so prišli okrog l. 500 pred Kristusovim rojstvom z vzhoda in so polagoma prodrli do Atlantskega morja.

Kelti so bili okrog 500 let gospodarji na Koroškem, dokler jih niso podjarmili Rimljani. Kelti so ustanovili na Koroškem več mest. Tako mesto Teurnija, ki je stalo na mestu sedanjega št. Petra v Lesu v bližini mesta Špital blizu Milštatskega jezera. Teurnijo so razdejali Slovenci, ki so v 6. stoletju po Kristusovem rojstvu zasedli to deželo. Še sedaj se pripoveduje med Nemci okrog Špitala zanimiva pravljica, da so bili tukaj Slovenci premagani od Nemcev. In da je tedaj star častitljiv Sloven, kazoč na tri lipe in na kotanjo poleg njih, izrekel preroške besede: »Še bodo stale te lipe, ko se bo zopet bil boj med Nemci in Slovenci in se bo ta kotanja napolnila s krvjo in bodo Nemci premagani.« One lipe baje še danes stojijo.

Drugo znamenito keltsko mesto je bilo Virunum na sedanjem Gosposvetškem polju, na križišču važnih prometnih cest. Mesto Virunum je izginilo v viharjih preseljevanja narodov.

Okrog l. 150. pred Kristusovim rojstvom so Kelti sklenili zvezo z Rimljani. Leta 15. pred Kr. r. pa so Rimljani razširili svojo oblast do Donave, in Koroška je postala del rimske pokrajine Norikum. Toda Rimljani niso preganjali Kelto. Le-ti so mirno ostali v deželi, le da so morali Rimljanom plačevati davek, dajati vojake in jim pustiti prost prehod skozi svojo deželo.

Tudi za časa rimskega gospostva nad sedanjo Koroško sta bila Virunum in Teurnija najimenitnejši mesti na Koroškem. Poleg teh še Santicum, ob križišču cest, ondi, kjer stoji sedaj Beljak, in Juena v bližini sedanje vasi Globasnica v Podjurski dolini.

Rimljani so gradili tudi ceste, ki so služile predvsem premikanju vojaških čet. Na sedanjem Koroškem so zgradili cesto iz Pontafle na Beljak mimo Vrbskega jezera na Gosposvetško polje in dalje proti severu. Iz Beljaka so zgradili drugo cesto mimo Osojskega jezera, preko sedanjega Feldkirchna na Gosposvetško polje (Virunum). Zgradili so tudi cesto ob Dravi preko cele Koroške na Štajersko.

Z rimskim gospostvom se je jelo širiti tudi krščanstvo v naših krajih. V 3. in 4. stoletju se že omenjajo škofje, ki so stolovali na Koroškem. V Teurniji je bil škofovski sedež, ravno tako v Jueni.

Polagoma so Kelti, zlasti v mestih, privzeli latinski jezik. Iz nekdanj keltskega mesta Virunum je nastalo rimsko mesto. Nad mestom se je dvigala Magdalenska gora z lepim razgledom. Kjer je nekdanje stalo mesto, tam je danes polje. Ali so mesto pokončali Huni ali Gotje ali Sloveni, še ni dognano. A pokončali so ga temeljito, kajti pozneje se mesto nič več ne omenja. Iz razvalin mesta Virunum so poznejši rodovi zidali nova bivališča, tudi vojvodski prestol na Gosposvetškem polju in knežji stol pri Krnskem gradu sta vzeta iz snovi teh razvalin.

Krščanska vera se je razširila v onih časih po koroških krajih iz mesta Oglej. Ondi je oznanjal evangelij sveti Marka, ki je krstil svetega Mohorja. Sveti Mohor je bil postavljen za škofa Ogleju in vsem bližnjim deželam. Zvest pomočnik svetega Mohorja je bil sveti Fortunat.

Ime Mohorjeve bratovščine nas spominja na apostola naših pokrajin, svetega Mohorja. Tedaj seveda še ni bilo Slovencev v teh krajih. Prišli so šele koncem 6. stoletja, a korotanskim Slovencem so oznanjevali Kristov evangelij nemški misijonarji. Oglej so v 5. stoletju razdejali divji Huni. Če bi bili korotanski Slovenci prejeli krščanstvo od juga, bi Koroska nikdar ne bila tako ponemčena, kakor je danes.

(Nadaljevanje.)

Uboga zverjad.

*Širom vse je polje belo,
v beli halji so goré.
Z gôre na goró se sive
vlačijo ves dan meglé.*

*Oj zverjad uboga v gori,
zdaj te hud pač tare post.
Zajec zmrzlo lubje gloda,
ker več trave nima gozd,*

*V vas liscá v gosti hodi,
nič ljudi se ne boji:
Po podéh in šupah stiska,
da le hrane kaj dobi.*

*Plašne ptičice pod streho
po traméh se stiskajo.
Zdaj ne poje več nobena,
speve vetri piskajo.*

*Oj ti dečko v topli koči,
pač zahvali zdaj Bogá,
da imaš tak dobro mater,
ki ti dom in kruhek dá!*

*Ti pa drugi stvari božji
rad dobrote izkazuj:
enim zelišč, drugim mrve,
tretjim pa drobtin nasuj!*

